

KAMBAG'AL OILALAR TADBIRKORLIGINI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH: SUBSIDIYA, IMTIYOZLI KREDIT VA GRANTLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Dilmurodov Xurshidbek Bahodir o'g'li

Marketing va menejment kafedrası

Buxoro davlat universiteti

Annotatsiya. Maqolada O'zbekistonda kambag'al oilalarni ijtimoiy yordamdan tadbirkorlikka o'tkazishni moliyalashtirish mexanizmi tahlil qilingan. Kambag'allikni qisqartirish davlat maqsadli jamg'armasi, subsidiyalardan foizsiz kreditlarga o'tish, imtiyozli kreditlar va grantlarning tuzilishi hamda 2025-yildagi budjet ijrosi ko'rsatkichlari baholangan. Mablag'larning past o'zlashtirilishi sabablari aniqlangan va aralash grant-kredit modeli, bosqichma-bosqich moliyalashtirish, kafolat jamg'armasi hamda samaradorlik monitoringini joriy etish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kambag'al oilalar, tadbirkorlikni moliyalashtirish, subsidiya, foizsiz kredit, grant, kafolat jamg'armasi.

Аннотация. В статье анализируется механизм финансирования перехода малообеспеченных семей Узбекистана от социальной помощи к предпринимательству. Оценены структура государственного целевого фонда сокращения бедности, замена субсидий беспроцентными кредитами, льготные кредиты и гранты, а также показатели исполнения бюджета за 2025 год. Выявлены причины низкого освоения средств и предложены смешанная модель «грант + кредит», поэтапное финансирование, гарантийный фонд и мониторинг эффективности.

Ключевые слова: малообеспеченные семьи, финансирование предпринимательства, субсидия, беспроцентный кредит, грант, гарантийный фонд.

Annotation. The article analyses the mechanism for financing the transition of poor families in Uzbekistan from social assistance to entrepreneurship. It assesses the State Targeted Fund for Poverty Reduction, the replacement of subsidies with interest-free loans, preferential loans and grants, and 2025 budget execution indicators. The causes of low fund utilisation are identified, and a blended grant-loan model, milestone-based staged financing, a guarantee fund and effectiveness monitoring are proposed.

Keywords: poor families, entrepreneurship finance, subsidy, interest-free loan, grant, guarantee fund.

O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish siyosati so'nggi yillarda nafaqa va moddiy yordam taqsimlashdan kambag'al oilalarning o'z daromad manbaini yaratish salohiyatini oshirishga, ya'ni ularni tadbirkorlik va barqaror bandlikka o'tkazishga yo'naltirilmoqda. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, kambag'allik darajasi 2024-yildagi 8,9 foizdan 2025-yil yakunida 5,8 foizga pasaygan [11]. Biroq bu jarayonning moliyaviy ta'minoti — subsidiyalar, foizsiz va imtiyozli kreditlar hamda grantlar qay darajada samarali ishlayotgani yetarlicha o'rganilmagan.

Muammoning dolzarbligini budget ijrosi ma'lumotlari yaqqol ko'rsatadi: Oliy Majlis deputati S. Imamovning 2026-yil iyunida keltirgan ma'lumotiga ko'ra, 2025-yilda kambag'allikka qarshi kurash dasturlariga davlat budgetidan 45,5 trln so'm yoki jami davlat xarajatlarining 11,9 foizi ajratilgani holda, Kambag'allikni qisqartirish davlat maqsadli jamg'armasi mablag'larining atigi 63,9 foizi, subsidiyalarning esa 27 foizi o'zlashtirilgan [14]. Demak, muammo mablag' yetishmasligida emas, balki uni yetkazib berish mexanizmida. Maqolaning maqsadi — kambag'al oilalar tadbirkorligini moliyalashtirish vositalarining tuzilishi va o'zlashtirilishini tahlil qilib, ularning samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Kambag'al xo'jaliklarni moliyalashtirish bo'yicha xorijiy empirik tadqiqotlar uch yo'nalishda natija bergan. Birinchidan, kichik korxonalarda kapital qaytimi yuqori ekanini isbotlangan: S. de Mel, D. McKenzie va C. Woodruff Shri-Lankada tasodifiy ajratilgan grantlar oyiga o'rtacha 5,7 foiz real qaytim berganini, bu bozor foiz stavkasidan ancha yuqori ekanini va asosiy to'siq kredit cheklovlari ekanini ko'rsatgan [4]. C. Blattman va hammualliflar Ugandada guruhlariga berilgan shartsiz grantlar to'rt yildan so'ng biznes aktivlarini 57 foizga, daromadni 38 foizga oshirganini aniqlagan [5].

Ikkinchidan, mikrokreditning ta'siri cheklangan: A. Banerjee, D. Karlan va J. Zinman olti mamlakatdagi randomizatsiyalangan baholashlarni umumlashtirib, mikrokredit samarasini «mo'tadil ijobiy, ammo tub o'zgartiruvchi emas» deb baholagan [6]. Uchinchidan, aktiv transferti, iste'mol ko'magi, o'qitish va murabbiylikni birlashtirgan «graduation» yondashuvi eng barqaror natija bergan: Hindistondagi o'n yillik kuzatuvda iste'mol 0,6 standart og'ishga oshgan, dastur to'rtinchi yilda o'zini qoplagan, foyda-xarajat nisbati esa 379 foizni tashkil etgan [7]. Bu dalillar eng kambag'al qatlam uchun grant yoki aktiv transferti, nisbatan barqaror oilalar uchun esa kredit maqbul ekanini ko'rsatadi.

Mahalliy adabiyotda Z.E. Beknazarov kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy himoyani moliyalashtirish dinamikasini tahlil qilib, 2020–2025-yillarda ijtimoiy himoya moliyalashtirilishi 120 foizga oshganini qayd etgan [3]. Ammo milliy tadqiqotlarda moliyalashtirish vositalarining o'zlashtirilishi va qaytarilishi, kredit va

grant o'rtasidagi tanlov mezonlari hali tadqiqot obyekti bo'lmagan. Mazkur maqola aynan shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

Tadqiqotda normativ-huquqiy hujjatlarni qiyosiy tahlil qilish, budjet ijrosi ko'rsatkichlarini nisbiy (o'zlashtirish darajasi, reja va amaldagi hajm nisbati) tahlil qilish hamda xorijiy randomizatsiyalangan tadqiqotlar natijalarini sintez qilish usullaridan foydalanildi. Ma'lumot manbalari — Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlari, Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligining rasmiy ma'lumotlari, Oliy Majlis deputatining 2025-yil ijrosi bo'yicha axboroti va ularni yoritgan nashrlar. Hisob-kitoblar muallif tomonidan bajarilgan va jadvallarda alohida qayd etilgan.

Kambag'al oilalar tadbirkorligini moliyalashtirishning institutsional asosi 2025-yilda tubdan qayta qurildi. Prezidentning 2025-yil 30-yanvardagi PF-17-son Farmoni bilan 2025-yil apreldan boshlab biznes boshlash uchun ish qurollariga beriladigan kredit va subsidiyalar Kambag'allikni qisqartirish davlat maqsadli jamg'armasidan moliyalashtirilishi, kamida uch nafar ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxsni ish bilan ta'minlaydigan loyihalarga 60 BHMgacha grant ajratilishi belgilandi [1]. Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 11-martdagi 158-son qarori bilan jamg'arma Jamoat ishlari, Hunarmandchilikni qo'llab-quvvatlash va Tadbirkorlikni rag'batlantirish jamg'armalari negizida tashkil etildi; mablag'lar Ijtimoiy reestrda oilalarga issiqxona, sug'orish tizimi, ko'chat, quyosh paneli, kooperativ badali va boshlang'ich ijara uchun subsidiya, grant va kredit sifatida beriladi, qarorlar esa mahalla guruhlari tomonidan ball tizimi asosida qabul qilinadi [2].

Prezidentning 2025-yil 14-fevraldagi farmoni bilan subsidiyalar foizsiz kreditlar bilan almashtirildi. Bunga subsidiya hisobiga olingan vositalarning foydalanilmay, uzoq vaqt ishlamay turgani va samaradorligi pastligi asos qilib ko'rsatilgan [9]. 2026-yil 1-fevraldan esa «davlat ta'minotidagi oila» toifasi uchun 75 BHMgacha (30,9 mln so'm) imtiyozli tadbirkorlik krediti joriy etildi [10]. Asosiy vositalar 1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval

Kambag'al oilalar tadbirkorligini moliyalashtirish vositalari

Vosita	Miqdori va shartlari	Huquqiy asos / manba
Ish qurollari va asbob-uskuna uchun foizsiz kredit	18,75 mln so'mgacha, 6 oydan 3 yilgacha	2025-yil 14-fevraldagi farmon [9]
Kambag'al yoki ishsiz shaxsni yollagan hunarmandga foizsiz kredit	Har bir xodim uchun 3,75 mln so'mgacha, 3 yilgacha	2025-yil 14-fevraldagi farmon [9]
Quduq, nasos, tomchilatib sug'orish, elektr tarmog'i uchun foizsiz kredit	75 mln so'mgacha, 5 yil, 6 oy imtiyozli davr	2025-yil 14-fevraldagi farmon [9]
Murabbiy-tadbirkorga grant	O'qitilgan har bir oila uchun 1,125–11,25 mln so'm (10 oilagacha)	2025-yil 14-fevraldagi farmon [9]

Vosita	Miqdori va shartlari	Huquqiy asos / manba
Ish o'rni yaratuvchi loyihaga grant	60 BHMgacha (kamida 3 nafar muhtoj shaxs bandligi sharti bilan)	PF-17, 30.01.2025 [1]
Davlat ta'minotidagi oilaga imtiyozli kredit	75 BHMgacha (30,9 mln so'm), 4 yil, 1 yil imtiyozli davr	2026-yil 1-fevraldan [10]
Maqsadli subsidiya, grant va kreditlar	Issiqxona, sug'orish, ko'chat, quyosh paneli, hunarmandchilik	VMQ-158, 11.03.2025 [2]

Manba: [1; 2; 9; 10] asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadvaldan ko'rinadiki, vositalar soni va xilma-xilligi yetarli, biroq ularni moliyalashtirish manbalari, muddatlari va qaytarish shartlari turli hujjatlarda tarqoq belgilangan. Natijada oila uchun «qaysi vosita menga mos» degan savolga aniq javob yo'q, mahalla darajasida esa tanlov ma'muriy qarorga aylanadi.

Ikkinchi muhim natija — moliyalashtirish rejasi va ijrosi o'rtasidagi katta tafovut (2-jadval). 2024-yil sentabrida 2025-yilda oilaviy tadbirkorlik va mikromoliya orqali 15 trln so'm kredit ajratish rejalashtirilgan edi [8], amalda esa kambag'al oilalarning tadbirkorlik tashabbuslariga 2,2 trln so'm kredit ajratilgan [12]. Ikkala ko'rsatkich qamrovi bir xil emasligini hisobga olsak ham, kreditning kambag'al oilalarga yetib borayotgan ulushi pastligi aniq.

2-jadval

Kambag'allikni qisqartirishga yo'naltirilgan mablag'lar ijrosi (2025-yil)

Ko'rsatkich	Reja / ajratilgan	Ijro
Kambag'allikni qisqartirish davlat maqsadli jamg'armasi	485,6 mlrd so'm	63,9 % ($\approx 310,3$ mlrd so'm)*
Subsidiyalar	—	27 %
Ishsizlik nafaqalari va moddiy yordam mablag'lari	48,6 mlrd so'm	25 % (75 % foydalanilmagan)
Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash (qamrov)	40 000 nafar	7 000 nafar (17,5 %)*
Kambag'al oilalarga tadbirkorlik kreditlari**	15 trln so'm	2,2 trln so'm ($\approx 14,7$ %)*
Kambag'allikka qarshi dasturlarga jami budjet xarajati	45,5 trln so'm	Davlat xarajatlarining (383,9 trln so'm) 11,9 %

Manba: [8; 12; 13; 14] asosida muallif tomonidan tuzilgan. * — muallif hisobi;

** — reja oilaviy tadbirkorlik va mikromoliya dasturlarining umumiy hajmini, ijro esa faqat kambag'al oilalarga ajratilgan kreditni aks ettiradi.

2-jadval ma'lumotlari moliyalashtirish mexanizmining uchta tizimli zaif nuqtasini ko'rsatadi. Birinchisi — talab va taklif nomutanosibligi: eng kambag'al oilalarda biznes tajribasi, garov va moliyaviy savodxonlik yetishmaydi, shuning uchun qaytariladigan kreditga talab past, subsidiya va grantlar esa murakkab tanlov tartibi sababli o'zlashtirilmaydi. Davlat maqsadli jamg'armasida qariyb 175 mlrd so'm (36,1 foiz) ishlatilmay qolgani muallif hisobiga ko'ra shundan dalolat beradi. Ikkinchisi — subsidiyadan foizsiz kreditga to'liq o'tish xorijiy dalillarga zid keladi: eng kambag'al qatlam uchun grant yoki aktiv transferti samaraliroq, qarz majburiyati esa ularni dasturidan qochishga undaydi [6; 7]. Uchinchisi — natijaga emas, ajratilgan mablag' hajmiga asoslangan hisobot: reja «ajratish» bilan o'lchanadi, biznesning 12–24 oydan so'ng saqlanib qolishi, kreditning qaytarilishi va oila daromadining kambag'allik chegarasidan oshishi tizimli kuzatilmaydi.

Shu bilan birga, 2025-yilda mablag'lar sarfi ustidan nazorat 2026-yildan kuchaytirilishi ma'lum qilingan [14], 14-fevral farmoni bilan esa subsidiyalar samaradorligini baholovchi alohida bo'linma tashkil etilgan [9]. Bu institutsional asos takomillashtirilgan monitoring tizimini joriy etish uchun qulay imkoniyat yaratadi.

Tadqiqot natijalari kambag'al oilalar tadbirkorligini moliyalashtirishda asosiy muammo mablag' hajmi emas, balki vositalarning oila salohiyatiga moslashtirilmagani va natijaga yo'naltirilmagani ekanini ko'rsatdi. Shu asosda quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Aralash grant-kredit modelini joriy etish: Ijtimoiy reestr toifasiga qarab moliyalashtirish tarkibini tabaqalashtirish — davlat ta'minotidagi oilalar uchun asosan aktiv granti, mehnatga layoqatli kambag'al oilalar uchun grant va foizsiz kredit uyg'unligi, kambag'allik chegarasidagi oilalar uchun imtiyozli kredit.

2. Bosqichma-bosqich (marralarga bog'langan) moliyalashtirish: birinchi transhni o'qitish yakunlangach, keyingisini faoliyat ro'yxatdan o'tkazilib, dastlabki tushum qayd etilgach ajratish; belgilangan muddatda faoliyatini saqlab qolgan oilalar uchun kredit qoldig'ining bir qismini grantga aylantirish.

3. Kafolat jamg'armasini tashkil etish: maqsadli jamg'armaning o'zlashtirilmagan qoldiqlari hisobidan banklar uchun birinchi zararni qoplovchi portfel kafolatini yaratish va shu orqali garov talabini mahalla kafilligi bilan almashtirish.

4. Samaradorlik monitoringini joriy etish: har bir vosita bo'yicha o'zlashtirish darajasi, 12 va 24 oydan so'ng biznesning saqlanishi, kredit qaytarilishi, oila daromadining kambag'allik chegarasiga nisbati va bir ish o'rniga sarflangan mablag' ko'rsatkichlarini Ijtimoiy reestr bilan integratsiyalangan holda ochiq e'lon qilish.

5. «Mahalla bankiri» institutini yo'lga qo'yish: tijorat bank xodimini mahalla yettiligiga birlashtirib, oilalarga biznes-reja tuzish, vositani tanlash va hujjatlarni rasmiylashtirishda yordam berish, shu orqali moliyalashtirishga yaroqli loyihalar oqimini shakllantirish.

Ushbu takliflar amalga oshirilsa, mavjud budget mablag'lari doirasida ularning o'zlashtirilishi va kambag'al oilalarning barqaror daromad manbaiga ega bo'lishi ehtimoli oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi PF-17-son «Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish tartib-taomillarini takomillashtirish to'g'risida»gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/-7374261>
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 11-martdagi 158-son «Kambag'allikni qisqartirish davlat maqsadli jamg'armasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori. <https://lex.uz/uz/acts/-7428395>
3. Beknazarov Z.E. Kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy himoyani moliyalashtirish // Xalqaro moliya va hisob. – 2025. – № 5. <https://interfinance.tsue.uz/wp-content/uploads/2025/12/16Z.Beknazarov.pdf>
4. de Mel S., McKenzie D., Woodruff C. Returns to capital in microenterprises: evidence from a field experiment // Quarterly Journal of Economics. – 2008. – Vol. 123, No. 4. – P. 1329–1372.
5. Blattman C., Fiala N., Martinez S. Generating skilled self-employment in developing countries: experimental evidence from Uganda // Quarterly Journal of Economics. – 2014. – Vol. 129, No. 2. – P. 697–752.
6. Banerjee A., Karlan D., Zinman J. Six randomized evaluations of microcredit: introduction and further steps // American Economic Journal: Applied Economics. – 2015. – Vol. 7, No. 1. – P. 1–21.
7. Banerjee A., Duflo E., Sharma G. Long-term effects of the Targeting the Ultra Poor program // American Economic Review: Insights. – 2021. – Vol. 3, No. 4. – P. 471–486. <https://www.aeaweb.org/doi/10.1257/aeri.20200667>
8. Spot.uz, 24.09.2024 [2025-yilda kambag'allikni qisqartirish rejalariga oid xabar]. <https://www.spot.uz/oz/2024/09/24/poverty/>
9. Spot.uz, 18.02.2025 [Prezidentning 2025-yil 14-fevraldagi farmoniga oid xabar]. <https://www.spot.uz/oz/2025/02/18/poverty-enterprise/>
10. Spot.uz, 27.12.2025 [davlat ta'minotidagi oilalar uchun yordam paketiga oid xabar]. <https://www.spot.uz/oz/2025/12/27/social-assistance-package/>
11. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, 29.01.2026 [2025-yil yakunlari bo'yicha axborot]. <https://gov.uz/oz/imv/news/view/126002>
12. O'zbekiston Respublikasi Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi, 12.03.2026 [matbuot anjumani materiallari]. <https://gov.uz/oz/bv/news/view/157595>
13. Kun.uz, 25.03.2026. Davlat budgetining 2025-yildagi ijrosi. <https://kun.uz/news/2026/03/25/davlat-budjetining-2025-yildagi-ijrosi-defitsit-39-trln-somgacha-qisqardi>
14. Anhor.uz, 09.06.2026. O'tgan yili nafaqa va moddiy yordam pullarining katta qismi sarflanmay qolgan. <https://anhor.uz/uzl/news/otgan-yili-nafaqa-va-moddiy-yordam-pullarining-katta-qismi-sarflanmay-qolgan/>